

EGYEDI TEXTUSOK ÉS ÁTFOGÓ KÉPEK*

BALLA Péter

ABSTRACT. *The present paper emphasizes the necessity of seeing the relationship between how one exegetes individual texts of Scripture and how one builds up overall pictures about certain themes in the Bible, for example, Jesus' messianic consciousness. The main question, highlighted by this paper, is: „How do our overall pictures affect the exegesis of certain passages of Scripture?” This theme is discussed on the basis of one of the key passages of the New Testament that are relevant to the theme of how the Old Testament Law is regarded by the early Christians after the arrival of Christ: Romans 10,4. The discussion is carried out under four headings (four questions): (1) What is the main message of the context of this verse (Romans 10,4)?; (2) What does the term „righteousness” mean?; (3) What does „Law” mean in Romans 10,4?; and (4) What is the meaning of telos in Romans 10,4? On the basis of word studies and exegesis offered by Cranfield, Badenas, O'Neill, and others, I argue for the view that telos in Romans 10,4 means „goal” (and not „end”). The verse wants to affirm that „Christ is the goal, the aim, the intention, the real meaning and substance of the law” (Cranfield, see fn. 47). I admit that this exegesis is in harmony with my own Reformed background, but I hope that my arguments can be understood and tested also by holders of other interpretations. I am also open to be convinced of a different interpretation. However, all interpretations should be argued and not only stated. The need is that more and more key passages be exegeted afresh, and that we all keep our overall pictures open to change.*

Írásmagyarázati munkánk során mindig két területen járunk: egyrészt egyedi textusokat elemzünk, másrészt átfogó képeket alkotunk fontos témákról, mint például Jézus messiási öntudatáról. Amiket az újszövetségi tudományban „bevezetéstani kérdéseknek” nevezünk, azok is az átfogó kép területére tartoznak. Az írásmagyarázónak nagy a felelőssége, amikor a nagyobb „képet” megalkotja, mert az ilyen átfogó képek gyakran nagy hatásúak lesznek – például diákok számára tananyagként. Mivel a sok-

* Jelen tanulmány egy angol tanulmányom fordítása. Ezzel a magyar nyelven megjelentetett tanulmánnyal köszöntöm nagy szeretettel Győri István professzor urat. Az angol eredeti publikáció adatai: Peter Balla: „Individual Texts and Overall Pictures”, in: Wallace M. Alston Jr. – Michael Welker (szerk.): *Reformed Theology: Identity and Ecumenicity II., Biblical Interpretation in the Reformed Tradition* (Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2007), 34-42. o. A fordítás során helyenként a szöveget kicsit megváltoztattam a fő tartalom megtartása mellett. B.P.

féle teológiai tudományágban a legtöbb kutatónak csak arra van ideje, hogy a saját területén mélyedjen el, kevés olyan tudós van, aki egy-egy másik területen is ellenőrzi az átfogó képek alapjául szolgáló érveket. Így például az újszövetségi tudományág egy „átfogó képének” jó esélye van arra, hogy a rendszeres teológia tudományágában is nagy hatást érjen el.

Ebben a tanulmányban azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy átfogó képeink hogyan hatnak egyes konkrét textusok magyarázatára. Minden kutatónak vannak olyan újszövetségi textusai, amelyeknek központi szerepe van abban, hogy hogyan érti meg Jézus személyét és üzenetét. Egyes kutatók gyakran másként magyarázzák ugyanezen textusokat. Az írásmagyarázati eltérés gyakran oda vezet, hogy kulcsfontosságú témákban egymásnak ellentmondó teológiai nézeteket vallanak e kutatók. Például az ApCsel 2,36 és a Róm 1,2-4 szakaszokat egyes magyarázók az ún. „adopciós krisztológia” textusainak tekintik, míg mások szerint e textusok jól összeegyeztethetők az ún. „preegzisztens krisztológiával”.¹ Jézus virágvasárnapon mondott szavai és végbevitt tettei felvetik a kérdést, hogy hogyan közeledett Jézus a halálához. Vajon számolt-e azzal a lehetőséggel, hogy halála másokat megváltó tett lesz, vagy halála netán „véletlen” volt? Mindezeket a textusokat a tudósok annak fényében magyarázzák, hogy hogyan vélekednek Jézus messiási öntudata felől, vagy arról, hogy Jézusban csak emberi lényt látnak, vagy el tudják fogadni, hogy ő isteni lény is. Természetesen én is annak fényében magyarázom e textusokat, hogy milyen átfogó képem van Jézusról. Jelen tanulmányom fő pontja annak hangsúlyozása, hogy legyünk tudatában a bennünk lévő „képnek”, mely hat az írásmagyarázatunkra, és annak hangsúlyozása is, hogy maradjunk nyitottak az írásmagyarázat során éppúgy, mint a nagyobb tézisek felállítása során is más lehetőségek iránt. Itt egyetlen kulcs-textusom magyarázatát mutatom be, és nyitottan várom a visszajelzéseket egyrészt a konkrét írásmagyarázati érveim terén, másrészt az általam felajánlott „nagyobb kép” terén.

A túlegyszerűsítés kockázatát is vállalva talán kimondhatjuk, hogy – a nagy reformátor nyomában – egyes lutheránus (evangélikus) tudósok hajlanak arra, hogy az ószövetségi törvényről leértékelően gondolkodjanak. Az „átfogó képük” oda vezet, hogy a Róm 10,4-et úgy értelmezzék, hogy e textus szerint már nem érvényes az ószövetségi törvény. Például Ernst Käsemann szerint e vers azt jelenti, hogy „Krisztus a törvény vége”.² A református hagyományba tartozó kutatók – Kálvinnak az Ó- és Új-

1 Ehhez lásd pl. következő írásom: Peter Balla: *Challenges to New Testament Theology: An Attempt to Justify the Enterprise* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1997), 159-65. o. (Ezen doktori disszertáció magyar fordítása megjelent a Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány kiadásában Budapesten 2008-ban, *Az újszövetségi teológiát ért kihívások: Kísérlet a tudományág igazolására* címmel. A magyar kiadásban az ApCsel 2,36-ról szóló exkurzus a 189-197. oldalakon található; a Róm 10,4-ről szóló egy alpont a magyar kiadás 229-231. oldalain.)

2 E. Käsemann: *An die Römer*, Handbuch zum Neuen Testament 8a (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul

szövetség egységét hangsúlyozó tanítását követve – általában pozitív értelemben magyarázzák a Róm 10,4-et: szerintük e vers azt jelenti, hogy a törvény Krisztusban éri el beteljesedését, végcélját.³ Én is a református hagyományba tartozom, és úgy nőttem fel, hogy pozitív kép alakult ki bennem az ószövetségi Törvényről. Így az én feladatom az, hogy tudatában legyek ezen „előfeltevésnek”, „elkötelezettségemnek”, és keressem meg az e textus magyarázata során felhozható érveket. Fontos, hogy érveinket ellenőrizhessék, tárgyalhassák meg olyan kollégák is, akik nem osztják előfeltevéseinket. Az egyes textus konkrét magyarázata ne az alapján dőljön el, hogy mi a magyarázó dogmatikai háttere, hanem olyan érvek alapján, amelyeket mások leellenőrizhetnek, és elfogadhatják vagy elvethetnek azokat. Vegyük hát számba a főbb érveket néhány olyan kérdés alapján, melyek a Róm 10,4 textus alapján felmerülnek.

Mi a vers (Róm 10,4) szöveggörnyezetének fő üzenete?

Jelentős monográfiájában Robert Badenas megállapítja, hogy „nem könnyű követni” a Róm 9-11. fejezetekben Pál gondolatmenetét. Szerinte itt „úgy tűnik, hogy Pál könnyen ugrik az egyik gondolatról a másikra...”⁴ Ezzel együtt Badenas megkísérel néhány észrevételt. Például rámutat arra, hogy „Pál semelyik más írásában nem idézi az Ószövetséget olyan gyakran, mint a Római levélben, és a Római levélen belül semelyik másik szakaszban nem idézi az Ószövetséget olyan gyakran, mint a 9-11. fejezetekben.”⁵ Ennek valószínűleg az az oka, hogy Pál „a teljes Szentírásból akarta bizonyítani azt, hogy a kijelentett Ige egészében egység van a tekintetben, amit ő állított.”⁶ Badenas hangsúlyozza, hogy a 9-11. fejezetek fő témája az, amit a 9,6-ban nyilvánvalóan ki is mond: „Talán Isten ígéje megfiúsult?”⁷ Pál három fő választ ad erre: (1) „a pogányok befogadása ... nem ellentétes Isten ígéreteivel, és nem is igazságtalan”; (2) Izráel azért utasította el Krisztust, mert „félreértette Isten céljait, amelyeket a Szentírásban kijelentett”; (3) Izráel megfiúsulása „csak részleges és időleges”. Ezen szöveggörnyezet alapján Badenas azt állítja, lehetetlen, hogy Pál a Róm 10,4-ben az mondja, Krisztus eltörölte a Tórát, ha itt ezt használja fő érvként annak bizonyítására, hogy „Isten Tórájának ígéje nem hiúsult meg (9.6).”⁸

Siebeck], 1980), 273. o.

3 Lásd pl.: C. E. B. Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, International Critical Commentary, vol. 2 (Edinburgh: T&T Clark, 1979).

4 R. Badenas: *Christ the End of the Law: Romans 10.4 in Pauline Perspective*, JSOT Supplement Series 10 (Sheffield: JSOT Press, 1985), 87. és 90. o.

5 Badenas: *Christ the End of the Law*, 90. o.

6 Badenas: *Christ the End of the Law*, 91. o.

7 Badenas: *Christ the End of the Law*, 93. o. – Jelen tanulmányban a magyar Bibliát a revideált új fordítás (RÚF 2014) szerint idézem. B.P.

8 Badenas: *Christ the End of the Law*, 114. o.

A közvetlen szövegkörnyezetben (9,30-10,21) Pál azt a kérdést akarja megválaszolni, hogy miért nem fogadta el sok zsidó ember Jézust Messiásnak, miközben sok pogány ember készséggel elfogadta őt.⁹ Badenas szerint a Római levél fő témája az, hogy „az üdvösség mindig kegyelemből volt, hit által.”¹⁰ Különösen is a 4. fejezetre hivatkozik. Ez valószínűtlenné teszi azt, hogy a 10,4-ben Pál azt akarta volna mondani, hogy Krisztus a törvény vége – üdvösséget szerző útként.¹¹ Badenas így érvel: „Krisztus aligha vethetett véget olyan valaminek, ami nem is létezett.”¹²

Módszer tekintetében megfelelőnek tartom azt, hogy a Róm 10,4 olyan értelmezése mellett érveljünk, amely megfelel a vers szövegkörnyezetének is. A Róm 10,4 ugyanis – ahogy előttünk áll – nem mutat semmilyen olyan jelleget, mely szerint ne tartozna bele a környezetébe.

Mit jelent az „igazság/megigazulás” kifejezés?

John C. O'Neill úgy érvel, hogy az „igazság” azt az életvitelt jelenti, amit Isten elvár;¹³ egy olyan életet jelent, amelyet a bizalom és a hit jellemez.¹⁴ Az igazság/megigazulás „a Törvény lényegi üzenete”;¹⁵ az igazság „az a cél, amiért a Törvényt adatott”.¹⁶ O'Neill főbb érvei a következők:

1. A Róm 9,30-10,3 nyelvezete ezt a jelentést támogatja: az igazságra törekedni kell; azt meg lehet szerezni; megtalálhatják azok, akik vágynak rá; az ember engedelmeskedhet neki.¹⁷ Ehhez hozzátehetjük, hogy Badenas szerint e szakaszban sok kifejezés az atlétika világából ered.¹⁸

2. O'Neill szerint lehet amellest érvelni, hogy a szakaszban a 10,6bkk versek nem Páltól származnak.¹⁹ Ha így van, akkor e versek állításait nem lehet felhozni Pál nézetei alátámasztására.

---

9 J. C. O'Neill: *Paul's Letter to the Romans* (Harmondsworth: Penguin, 1975), 162. és köv. o.; Badenas: *Christ the End of the Law*, 85. o.

10 Badenas: *Christ the End of the Law*, 36., 116., 149. o.

11 Badenas: *Christ the End of the Law*, 35. o.

12 Badenas: *Christ the End of the Law*, 36. o.

13 O'Neill: *Paul's Letter*, 163. o.

14 O'Neill: *Paul's Letter*, 166. o.

15 O'Neill: *Paul's Letter*, 63. o.

16 O'Neill: *Paul's Letter*, 167. o.

17 O'Neill: *Paul's Letter*, 63. o.

18 Badenas: *Christ the End of the Law*, 101. o.

19 O'Neill: *Paul's Letter*, 165. és köv. o.

3. Az „Isten igazsága” kifejezés hasonló az „Isten buzgósága” kifejezéshez, és ez utóbbi a jelen környezetben csak azt jelentheti, hogy „Isten iránti buzgóság”.²⁰

Cranfield szerint Isten igazsága ezt jelenti: „Isten az ő szemében igaz állapotot ajándékként ráruházza” valakire.²¹ Szerinte az, hogy Izráel nem engedelmeskedik Isten igazságának, azt jelenti, hogy „nem alázzák meg magukat, és nem fogadják el azt meg nem érdemelt ajándékként”.²² Badenas szerint a Róm 9,30-ban található kifejezés, *dikaiosyné de té ek pisteós*, arra utal, hogy a pogányok befogadták Krisztust. Szerinte az, hogy „Izráel még nem érte el a Tóra célját”, párhuzamos azzal, hogy a pogányok „élérték a *dikaiosyné ek pisteós-t*”. Ebből az következik, hogy a Róm 9,30 arra utal, hogy „Izráel nem tudta elfogadni Krisztust”.²³ Érdekes lehet megjegyeznünk, hogy Badenas (105. o.) közel kerül O’Neill álláspontjához, amennyiben Badenas is úgy vélekedik, hogy e szakaszban a *nomos* Pálnál „a *dikaiosyné ek pisteós* oldalára” tartozik. Azonban Badenas azt is hozzáteszi, hogy „Isten igazsága Krisztusban jelent meg”.²⁴ Badenas szerint „úgy tűnik, a Róm 10,3 egyenlővé teszi Krisztust azzal a megszemélyesített igazsággal, amelyet a Törvény megígért”: Izráel nem engedelmeskedett Krisztusnak.²⁵

Käsemann is közel áll Cranfield és Badenas nézeteihez. Egyetért azokkal, akik szerint a Fil 3,9 alapján a kifejezés ezt jelenti: „az az igazság, amit Isten ad”.²⁶ Azonban Käsemann ennél is pontosabban szeretne fogalmazni. Azzal érvel, hogy ha „engedelmeskedni” kell Isten igazságának, akkor ez azt is jelenti, hogy ez az igazság egyben egy hatalom is. Käsemann szerint: „Pálnál a hatalom mindig egy olyan akarat epifániája, amely egy kapcsolaton belül a másik felett diadalmat vesz”.²⁷ A hit nem azonos az igazsággal. Isten nem engedheti meg az embernek, hogy Isten igazságát ugyanúgy elássa vagy nem jól használja, ahogy az ember megteheti, hogy nem jól használja Isten ajándékait vagy talentumait. Így Isten igazsága megteremti a hitet, és megvalósul az ember hitében, anélkül azonban, hogy az embernek kiszolgáltatóná magát.²⁸ Isten igazsága Istennek mint mindenható Teremtőnek a műve.²⁹ Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy az „igazság” kifejezés (vagy a szövegkörnyezetben: „Isten igazsága”) önmagában nem dönti el, hogy a Róm 10,4-et hogyan értelmezzük. Ehhez tehát tovább kell keresnünk.

²⁰ O’Neill: *Paul’s Letter*, 168. o. Ez utóbbi érvet Cranfield is használja: *A Critical and Exegetical Commentary*, 514. o., valamint Käsemann is: *An die Römer*, 270. o.

²¹ Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 515. o.

²² Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 515. o.

²³ Badenas: *Christ the End of the Law*, 104. o.; lásd még: 110. o.

²⁴ Badenas: *Christ the End of the Law*, 110. o.

²⁵ Badenas: *Christ the End of the Law*, 110. o.

²⁶ Käsemann: *An die Römer*, 271. o.

²⁷ Käsemann: *An die Römer*, 271. o.

²⁸ Käsemann: *An die Römer*, 271. o.

²⁹ Käsemann: *An die Römer*, 272. o.

Mit jelent a „törvény” kifejezés a Róm 10,4-ben?

A kutatók többsége szerint a Törvény itt Mózes Törvényét jelenti, mert az egész szakaszban Mózes Törvényéről van szó. Nem valószínű, hogy Pál egyazon szöveggörnyezetben belül többféle jelentéssel használná ugyanazt a kifejezést.³⁰

Badenas nem csak azt állítja, hogy a Törvény itt az ószövetségi Törvény, hanem még tágabb értelmezését adja e kifejezésnek: „A szakasz fő iránya arra utal tehát, hogy Pál itt a *nomos* szót úgy használja, hogy a Tóra a Szentírás helyett áll: az Ószövetség ... mint Isten élő Igéje (Pálnak ez volt a Bibliája!), mely mindig hű önmagához (9.6), és ezért mindig érvényes és új”³¹

Szerintünk nem elegendő csak annyit megállapítani, hogy a Törvény itt Mózes Törvénye. Fel kell tenni a kérdést, hogy itt pozitív vagy negatív értelemben van-e szó a Törvényről. Például Käsemann elfogadja, hogy a Törvény itt a „mózesi Tóra”, de hozzátézi, hogy Pál számára a törvény és az evangélium nem dialektikus, hanem kibékíthetetlen ellentétben áll egymással.³² Így fogalmazza meg az ellentétet: „Alapelvként a megigazulás csak a hit világában létezik, és nem a törvény világában”³³ Wilckens szerint Krisztus előtt a megigazulást el lehetett érni „a törvény cselekvése által”³⁴ Azonban a Törvény csak elítélni tud. Krisztus szabadítja meg az embert a Törvény átkától.³⁵ E nézetekkel szemben én Badenas következő véleményével értek egyet a Törvénnyel kapcsolatban: „Pál a Róm 9,4-5-ben a törvényt [...] Izrael legnagyobb kiváltságai között említi”³⁶ Ez azt sugallja, hogy a Törvény itt pozitív valóság. Ezt fontos pontnak tartom, és ezért vissza kell térnünk rá tanulmányunk következő részében is.

Mi a *telos* szó értelme a Róm 10,4-ben?

Jelen vizsgálódásunkban ez tűnik a legdöntőbb kérdésnek. A kutatók két válaszlehetőséget ajánlanak. A „vég” szót sokan időileg, „befejezés” jelentéssel értik: ez esetben

30 Lásd pl. O'Neill: *Paul's Letter*, 167. és 169. o.; Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 516. o. – Cranfield elutasítja Murray azon véleményét, mely szerint az *eis dikaiosynén* kifejezés szorosan összetartozna a *nomu* szóval. Ez utóbbi vélekedés ezt az értelmet adná a versnek: „Krisztus a vége, azaz a befejezése annak, hogy a törvény lenne az út az Isten előtti megigazulás megszerzéséhez”. Ez a jelentés a mondat szórendje miatt valószínűtlen, mert az *eis dikaiosynén* kifejezés túl messze van a *nomu* szótól. Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 520. o.

31 Badenas: *Christ the End of the Law*, 48. o.

32 Käsemann: *An die Römer*, 272. o.

33 Käsemann: *An die Römer*, 273. o.

34 U. Wilckens: *Der Brief an die Römer: Römer 6-11*, Evangelisch-katholischer Kommentar VI/2 (Zürich: Benziger Verlag; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1980), 220. o.

35 Wilckens: *Der Brief*, 222. o.

36 Badenas: *Christ the End of the Law*, 103. o.

a Törvény eltörlésére utaló kifejezésnek tekintik. Badenas megjegyzi, hogy az utóbbi kétszáz év során ez tűnik a konszenzusos, többségi véleménynek.³⁷ Käsemann a következő érveket sorolja e nézet alátámasztására:³⁸

1. A Galata 3,24-ben a Törvénynek bizonyára idői szolgálata van *paidagógos*-ként, mert „amikor a nagykorúságot eléri valaki, akkor a nevelőre nincs többé szükség”.

2. Az Újszövetségnek nem maradna sajátos üzenete, ha a lehetséges lexikális jelentések közül itt nem a „vég” jelentést választanánk.

3. Ezt az értelmet támogatja a közvetlen szövegkörnyezet (Róm 9,31kk és 10,5kk).

4. A levél egésze ezt támasztja alá (3,21; 5,20; 7,1kk; 8,2). Pál teológiája is ezt az értelmet támogatja (Galata levél; 2Kor 3; Fil 3).

Cranfield érvel ezen XIX. és XX. századi kutatói többségi nézet ellen. Főként a Római levél következő részeire építi nézetét: 3,31; 7,12.14a; 8,4; 13,8-10. Emlékeztet arra, hogy Bengel hangsúlyozta ezen összefüggésben az 1Tim 1,5 fontosságát is.³⁹ Cranfield egyik fő érve az, hogy Pál ismételten hivatkozik Mózes öt könyvére saját nézetei alátámasztására.⁴⁰ Cranfield egy külön tanulmányt szán kommentárjában azon textusok tárgyalásának, melyek alapján úgy tűnhet, hogy Pálnak negatív véleménye volt a Törvényről (Cranfield itt a Käsemann által fentebb említett textusokra is kitér).⁴¹ Itt most csak az egyik általános észrevételét említem. Felhívja a figyelmet arra, hogy „Pál korában a görög nyelvnek nem volt meg a maga kifejezése (szócsoportja) arra, ami a mi mai 'legalizmus' ('törvényeskedés'), 'legalista' ('törvényeskedő') kifejezéseinknek felelt volna meg”. Pálnak úttörő szerepe volt e terminológia kialakításában. Ezért ne vezessen bennünket félre, ha Pál „nem teljesen pontosan” fejezte ki magát ezen állításában.⁴²

A kifejezés másik fő jelentése e helyen is ez lehet: „beteljesedés, végcél”. Például O'Neill a következő érveket hozza fel ezen értelmezés mellett:⁴³

37 Badenas: *Christ the End of the Law*, 27. o.

38 Käsemann: *An die Römer*, 273. o.

39 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 518. és köv. o.

40 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 519. o.

41 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 552. és köv. o.

42 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 853. o.

43 O'Neill: *Paul's Letter*, 169. o.

1. A Róm 10,4 eredeti szövege ez lehetett: „A Törvény vége igazság/megigazulás mindenki számára, aki hisz”.
2. Mózes Törvénye a keresztyének számára is mind a mai napig a Biblia része maradt.
3. Pál fő érvelése itt nem Krisztusról, hanem a Törvényről szól.

Bár Cranfield⁴⁴ nem fogadja el O'Neill azon javaslatát, hogy a „Krisztus” nevet hagyjuk ki a Róm 10,4 szövegéből, ő is egyetért azzal, hogy e versben Pál a Törvényről fogalmaz meg egy állítást.⁴⁵ Cranfield rámutat arra, hogy az ókori egyházatyák általában a két jelentést együtt alkalmazták. Egyes egyházatyák a Mt 5,17-et hangsúlyozták ezen összefüggésben.⁴⁶ Maga Cranfield különbséget tesz a két jelentés között. Elismeri, hogy a két jelentés korrelációban áll egymással, azonban szerinte a szövegkörnyezet alapján a „cél” a valószínűbb értelem, mert Pál itt a törvényről akar elmondani valamit, „a törvényt Krisztushoz kapcsolva definiálja”, és nem fordítva. Cranfield így fogalmaz: „Krisztus a Törvény végcélja, célzata, szándéka, valódi jelentése és lényege”.⁴⁷

Badenas ugyanerre a végkövetkeztetésre érkezik el monográfiájában, bár ő tudatosan egy valamelyest átfogóbb kifejezést használ: szerinte a kifejezésnek itt „teleologikus” értelme van.⁴⁸ Badenas megvizsgálta a *telos* szó előfordulásait a bibliai és más ókori szövegekben. Arra az eredményre jutott, hogy a kifejezés vele együtt hordozott jelentései „alapvetően ... irányt, célt, beteljesítést” fejeznek ki.⁴⁹ Amikor a *telos* szó genitivus-os kifejezéssel áll együtt, akkor ez általában „eredmény, cél, végkifejlet, sors” jelzésére szolgál. A *telos nomu* kifejezés általában „a törvény célját, beteljesedését vagy tárgyát” jelzi. Pál tizenháromszor használja a *telos* szót, és ezen előfordulások nagy része „teleologikus” értelmű. Három – vagy esetleg öt – előfordulás során lehet idői a szó jelentése, de ezen alkalmakkal a szó „eszkatologikus környezetben fordul elő”. Badenas szerint az a valószínűbb, hogy Pál a Róm 10,4-ben is teleologikus értelemben használja a kifejezést. Ha valaki más véleményen van, akkor be kell bizonyítania, hogy Pál itt kivételt tett ahhoz képest, ahogy az ő korában általánosan használták, és ahogy saját maga is általánosan használta e kifejezést.⁵⁰

44 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 519. o.

45 Lásd érvelését lejjebb; lásd még: Badenas: *Christ the End of the Law*, 112. o.

46 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 516. o.

47 Cranfield: *A Critical and Exegetical Commentary*, 519. o.

48 Badenas: *Christ the End of the Law*, 117. és köv. o., valamint 147. o.

49 Badenas: *Christ the End of the Law*, 79. o.

50 Badenas: *Christ the End of the Law*, 79. és 114. o. – Köszönöm a Stellenbosch-i Egyetemnek, hogy „Research Associate”-ként használhattam e tanulmány magyarra fordításakor a Stellenbosch University könyvtárának adatbázisát internetes hozzáféréssel. Különösen a Thesaurus Linguae Graecae

Van arra is példa, hogy a kutatók megpróbálják együttesen használni a *telos* szó több jelentését. Például Wilckens amellett érvel, hogy a Törvény vége jött el Krisztus halálával, abban az értelemben, hogy „a megváltó Isten többé már nem a Törvényben található meg”.⁵¹ Hozzáteszi, hogy a Törvény eredeti célja az igazság/megigazulás elhozása volt. A Törvény nem volt elég erős arra, hogy eredeti célját elérje a bűnös emberre vonatkozóan (Róm 8,3), de Krisztusban a Törvény „az élet Lelkének törvénye” lett (Róm 8,2).⁵²

A fentiek alapján úgy látom, hogy a *telos* szó a Róm 10,4-beli előfordulása esetében a „cél/végcél” jelentés a valószínűbb. Azonban szerintem nem az a legfontosabb kérdés, hogy a *telos* szónak van-e itt idői jelentése. Ha például a versenyfutás képére gondolunk,⁵³ ott a „célba” érkezéssel egyben vége van a versenynek, vége van a futásnak is. Szerintem itt az a fontosabb kérdés, hogy vajon negatív értelemben beszél-e Pál a Törvényről. Számomra itt a „cél” jelentés egyben valami pozitívumra utal a Törvénnyel kapcsolatban. Amennyiben a Törvény Krisztusra mutat,⁵⁴ Krisztus nem vetett véget a Törvénynek. Fontos látnunk, hogy az őskeresztyénségben voltak olyan zsidó származású keresztyének, akik továbbra is betartották az Ószövetség rituális rendelkezéseit. Vannak olyan szakaszok Pál leveleiben, amelyek erre is utalhatnak: pl. Róm 3,1-2; 4,11-12; Gal 2,7-8. Ez azt mutatja, hogy szerintük a Törvény nem mondott ellent a Krisztusról szóló evangéliumnak, valamint szerintük Krisztus eljövetele miatt nem kellett befejezniük az ószövetségi Törvény betartását.

Befejezés

Az ószövetségi Törvényről alkotott „átfogó képem” lényeges eleme, hogy Isten adta a Törvényt. A Törvény „igazságot”, „megigazulást” tanított abban az értelemben, hogy azok, akik Istenbe vetett hitben és bizalomban élik az életüket, betöltik azt az igazságot, amit Isten elvár. Azok, akik hitben éltek, nyitottak kellett maradjanak arra is, hogy Isten az időben új kijelentést ad. Már a Törvény is tartalmazott ígéretet a dávidi Messiás eljövetele felől (Jákób áldásai között Júda megáldása: 1Móz 49,8-12; Bálám jóvendőlése a 4Móz 24-ben)⁵⁵. Isten az idő egy pontján azt jelentette ki, hogy az emberiség megváltását Jézus Krisztusban végezte el. Attól a ponttól kezdve a benne hívóktól elvárta, hogy higgyenek Jézusban mint Megváltóban. A Törvény a hitben való élethez kötötte

---

program jelentett nagy segítséget a görög szavak ókori előfordulásainak megkeresésében. B.P.

⁵¹ Wilckens: *Der Brief*, 221. o.

⁵² Wilckens: *Der Brief*, 223. o.

⁵³ Lásd pl.: Baden: *Christ the End of the Law*, 115. o.

⁵⁴ Baden: *Christ the End of the Law*, 147. o.

⁵⁵ J. C. O'Neill: *The Point of It All: Essays on Jesus Christ* (Leiden: Deo, 2000), 42-44. o.

az igazságot, ily módon a Törvény előkészítette az őt követőket arra, hogy elfogadják azt, hogy Jézus a Krisztus, a Messiás.

El kell ismernünk, hogy nem minden zsidó ember értette így a Törvény igazi értelmét és célját. Pál apostol úgy értette, hogy a Törvény felkészítette a hívő embert arra, hogy Isten új kijelentését is elfogadja, tehát arra, hogy elfogadja Jézust Krisztusnak, Megváltónak. A Törvény helyes megértése így összhangban van az evangélium kijelentésével; ezért nem kell eltörölni a Törvényt. Mindehhez hozzátehetjük, hogy az ószövetségi Törvény nem csak hogy nem lett eltörölve, de nem szűnt meg az érvénye sem. A keresztyének továbbra is betarthatták egyes rituális előírásait is, ha úgy kívánták. Azonban az is igaz, hogy arra is szabadságot nyertek, hogy ne tartsák be az ószövetségi Törvény összes rituális előírását. A pogány származású keresztyének valószínűleg nem is fognak igyekezni ezeket betartani. Azonban a Róm 10,4 nem erről szól – erről a témáról az Újszövetség más részeiben olvashatunk.

Jelen tanulmányban azzal indultunk el, arra hívtunk fel másokat és magunkat, hogy ki-ki vizsgálja meg a maga „átfogó képeit”. Ne csak állítsuk a magunk nézetét, hanem érveljünk is mellette. Az újszövetségi kutatás terén az érvek mindig konkrét bibliai textusokhoz kapcsolódnak. Feltehetem a kérdést: Lehet, hogy én is úgy értelmeztem a Róm 10,4-et, hogy az beleilljen az én református Szentírás-értelmezésembé, hagyományomba? Természetesen nyitott vagyok más értelmezési lehetőségre is, várom a meggyőző érveket. Azonban hadd fejezzem be e gondolatokat egy óvatosságra intő szóval. Sok olyan teológiai tankönyvünk van, amely csak zárójelben jelzi azokat a bibliai helyeket, amelyek egy-egy (néha túl merész) tézist alátámasztanak. Hadd javasoljam, hogy exegetáljuk, magyarázzuk újból és újból egyfajta frissességgel a kulcs-textusokat, és eközben maradjunk nyitottak annyira, hogy az „átfogó képeink” is változhassanak.